

Κείμενα Οικονομικής & Διεθνοπολιτικής Ανάλυσης
κ-ΟΙΔΑ

2018-8

Η δημοκρατία στην Ελλάδα

Νίκος Κ. Κυριαζής & Εμμανουήλ-Μάριος Οικονόμου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η δημοκρατία στην Ελλάδα

Νίκος Κ. Κυριαζής & Εμμανουήλ-Μάριος Οικονόμου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ένα άρθρο για την δημοκρατία πρέπει να ξεκινήσει με το αυτονόητο για πολλούς, αλλά τελικά όπως θα δείξουμε, όχι αυτονόητο, ερώτημα, το ποιο πολίτευμα είναι η δημοκρατία. Μία σύντομη απάντηση έχει δώσει ο πρόεδρος Λίνκολν στον περίφημο Επιτάφιο του Γκέτυσμπουργκ, (Gettysburg Address), εμπνευσμένο από τον επιτάφιο των Περικλή- Θουκυδίδη. Τον εκφώνησε για να τιμήσει τους Βόρειους νεκρούς στην μάχη, 1-3 Ιουλίου 1863, που ήταν η αποφασιστική καμπή του αμερικανικού εμφυλίου. Ο Λίνκολν είπε πως δημοκρατία έχει μία χώρα που η κυβέρνησή της είναι “από τον λαό, δια μέσου του λαού, για τον λαό” (Government of the people, by the people, and for the people).

Το “από τον λαό”, ερμηνεύεται ως αντιπροσωπευτική δημοκρατία, δηλαδή ότι οι πολίτες στις ΗΠΑ εκλέγουν τον πρόεδρο, και το κόμμα που θα σχηματίσει την κυβέρνηση. Το “για τον λαό”, ερμηνεύεται πως η κυβέρνηση εργάζεται για το καλό του λαού, για το συμφέρον του, για την ικανοποίηση των αναγκών του κλπ. Το “δια μέσου του λαού” όμως, τι σημαίνει; Αν σημαίνει ξανά, πως ο λαός-πολίτες εκλέγουν πρόεδρο και κόμμα, πρόκειται για ταυτολογία. Ένας αρχαίος Έλληνας δεν θα αναγνώριζε τις σημερινές αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες ως δημοκρατίες. Θα του φαίνονταν παράξενο ως αδιανόητο να αναθέτει σε κάποιους αντιπροσώπους να αποφασίζουν για τον ίδιο. Για τους αρχαίους Έλληνες δημοκράτες, το “δια μέσου του λαού” μπορεί να σημαίνει μόνο ένα πράγμα: άμεση δημοκρατία, δηλαδή αποφάσεις μέσω της εκκλησίας του δήμου των πολιτών.

Έχοντας υπόψη αυτή την μορφή δημοκρατίας, και θεωρώντας πως μια χώρα είναι πιο δημοκρατική όσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή των πολιτών στην λήψη αποφάσεων, προτείνουμε τέσσερα κριτήρια για να μετρήσουμε τον βαθμό δημοκρατικότητας κάθε χώρας. Και απαντούμε εδώ, σε μία ένσταση που εγείρεται από μερικούς ως προς την άμεση δημοκρατία, δηλαδή ότι οι πολίτες δεν είναι ώριμοι να αποφασίζουν οι ίδιοι αλλά πρέπει να αναθέτουν τις αποφάσεις σε εκπροσώπους τους, “ειδικούς”, δηλαδή τους βουλευτές.

Η πρώτη και λιγότερη σημαντική απάντηση είναι πως οι εκλεγμένοι βουλευτές δεν είναι πάντα, ή όλοι, “ειδικοί”, “περισσότερο ειδικοί”, από πολλούς πολίτες. Η δεύτερη, βασική απάντηση, είναι πως η δημοκρατία δεν μπορεί να είναι “μερική” ή “περιορισμένη”, γιατί τότε απλά δεν είναι δημοκρατία. Δεν μπορούμε δηλαδή να θεωρούμε τους πολίτες ικανούς να αποφασίζουν και να ψηφίζουν τους

εκπροσώπους τους, αλλά ανίκανους και ανώριμους να αποφασίζουν για άλλα θέματα. Φυσικά, δεν αμφισβητούμε πως οι πολίτες μπορεί να κάνουν λάθος επιλογές, όπως πχ. στο Brexit. Το ίδιο, ίσως και πιο συχνά, συμβαίνει με αποφάσεις κυβερνήσεων. Άλλωστε, τα παραδείγματα των αρχαίων δημοκρατιών, Αθήνας, ομοσπονδιών όπως η Αχαϊκή και Αιτωλική, δείχνουν πως λειτούργησαν καλά για μεγάλα χρονικά διαστήματα, πάνω από δύο αιώνες. Προτείνουμε τέσσερα κριτήρια για την βαθμολόγηση της δημοκρατικότητας: Ισονομία, ισηγορία και παρρησία, ισοκρατία και λογοδοσία.

Ισονομία σημαίνει ισότητα ως προς τον νόμο. Στις περισσότερες σύγχρονες δημοκρατίες ισχύει συνολικά, στην Ελλάδα όχι. Η πρώτη εξαίρεση είναι το διαβόητο άρθρο 86 του Συντάγματος περί ευθύνης υπουργών. Ουσιαστικά χωρίζει τους πολίτες σε δύο κατηγορίες, τους υπουργούς- βουλευτές, και όλους τους άλλους, ίσως κατά τον Όργουελ (Φάρμα των ζώων): “Είμαστε ίσοι αλλά μερικοί πιο ίσοι από τους άλλους”. Το άρθρο αυτό είναι η ντροπή της Ελληνικής δημοκρατίας, γιατί είναι μάλλον το μοναδικό παγκόσμια που καταργεί την ισονομία στο Σύνταγμα της χώρας. Υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις κατάργησης της ισονομίας, όπως πχ. η διαφορετική αντιμετώπιση πολιτών από το κράτος ως προς τα επιτόκια: όταν χρωστούν στο δημόσιο πληρώνουν μεγαλύτερο επιτόκιο, από εκείνο που τους πληρώνει το κράτος όταν τους χρωστά. Το ΣτΕ επικαλούμενο το “δίκαιο της ανάγκης” το έχει κρίνει νόμιμο, ωστόσο επί της ουσίας παραβιάζεται η αρχή της ισονομίας. Αν η πλήρης ισονομία βαθμολογείται με 1, η Ελλάδα θα λάμβανε στο κριτήριο αυτό 0,5.

Ισηγορία-παρρησία: είναι η ελευθερία κάθε πολίτη να λαμβάνει τον λόγο, να προτείνει στην εκκλησία του δήμου, γνωρίζοντας όμως πως αν η πρότασή του αποβεί βλαπτική, θα υποστεί κυρώσεις, εξ ου και η παρρησία, κουράγιο, για κάθε πολίτη που προτείνει μέτρα. Στις σύγχρονες δημοκρατίες, η ισηγορία εκφράζεται ως πρωτοβουλίες πολιτών (με συγκέντρωση συγκεκριμένου αριθμού υπογραφών) που οδηγούν σε αναγκαστικά δημοψηφίσματα, από “κάτω προς τα πάνω”, με δεσμευτικό αποτέλεσμα. Όλο και περισσότερες χώρες, (Ελβετία, Γερμανία, Αυστρία, ΗΠΑ, Ουρουγουάη κλπ.) εφαρμόζουν αυτή την μορφή άμεσης δημοκρατίας σε διαφορετικά επίπεδα. Πολυάριθμες δε οικονομετρικές μελέτες δείχνουν την υπεροχή της άμεσης δημοκρατίας και στο οικονομικό επίπεδο (Ανάπτυξη και αποτελεσματικότητα). Δεδομένου ότι στην Ελλάδα δεν ισχύει καθόλου, στο κριτήριο αυτό η βαθμολογία είναι μηδέν. Ως προς την παρρησία δε, θα φαινόταν αδιανόητο στους αρχαίους Έλληνες των δημοκρατιών να κατηγορείται κάποιος από “αόρατους” προστατευόμενους μάρτυρες. Στην Αθήνα, οι κατηγοροί ήταν πάντα εμφανείς για λόγους διαφάνειας, και η αντιπαράθεση γίνονταν δημόσια, είτε στα δικαστήρια από πολίτες που είχαν εκλεγεί με κλήρωση, είτε στην εκκλησία του δήμου.

Ισοκρατία σημαίνει πως όλα τα αξιώματα είναι ανοιχτά για όλους τους πολίτες, τα περισσότερα με κλήρωση, ορισμένα που απαιτούσαν ειδικές γνώσεις, στρατηγοί και ταμίες (υπουργοί οικονομικών

με την σημερινή ορολογία) με ψήφο. Το κριτήριο ισχύει μόνο εν μέρει στην Ελλάδα: ένας απλός πολίτης πχ. δεν μπορεί να προταθεί (ή να αντιπροταθεί) ως πρόεδρος της δημοκρατίας, διοικητής της ΤτΕ, ή πρόεδρος –μέλος μιας από τις πολλές ανεξάρτητες αρχές. Έτσι, η Ελλάδα θα λάμβανε με βάση αυτό το κριτήριο έναν βαθμό περίπου 0,5.

Λογοδοσία σήμαινε στις αρχαίες δημοκρατίες, πως κάθε “κρατικός λειτουργός, πολίτης που αναλάμβανε δημόσια θέση, έκανε πλήρη απολογισμό των πεπραγμένων του στο τέλος της, τους περισσότερους, μονοετούς θητείας του. Κάθε πολίτης μπορούσε να τους ζητήσει επιπλέον εξηγήσεις, και να τον μηνύσει αν θεωρούσε πως είχε παραβεί τα καθήκοντά του. Ακόμα πιο σημαντικό, κάθε πολίτης είχε δικαίωμα να μηνύσει άλλον πολίτη για πρόταση που είχε φέρει στην εκκλησία του δήμου, είχε εγκριθεί, αλλά εκ των υστέρων είχε αποδειχθεί επιζήμια, με πιο γνωστό παράδειγμα την μήνυση του Αισχίνη κατά του Δημοσθένη για την πρότασή του να πολεμήσουν τον Φίλιππο που οδήγησε στην ήττα της Χαϊρώνειας. Η εκδίκηση, στην εκκλησία του δήμου, μας διέσωσε δύο διάσημους λόγους, τους Περί του Στεφάνου. Ο δεύτερος, του Δημοσθένη, που αθωώθηκε, θεωρείται ένα από τα παγκόσμια αριστουργήματα ρητορικής.

Εδώ είναι σαφής η διαφορετική αντίληψη των αρχαίων από τους σύγχρονους ως προς το δημόσιο συμφέρον. Η έννοια του σε τι συνίσταται το δημόσιο συμφέρον (και ποιος υπηρετούσε ή το έβλαπτε), αποφασιζόταν από την εκκλησία του δήμου. Όπως το παράδειγμα του Δημοσθένη, οποιοσδήποτε πολίτης μπορούσε να ενάγει οποιονδήποτε, που με την πρότασή του έβλαψε την πόλη. Η λογοδοσία δηλαδή ήταν πλήρης και απόλυτη. Αντίθετα, στην σύγχρονη Ελλάδα, ένας πολίτης δεν μπορεί να παρέμβει άμεσα στον καθορισμό του δημοσίου συμφέροντος. Στην σύγχρονη Ελλάδα, ο πολίτης, για να στοιχειοθετήσει αγωγή-μήνυση, δεν μπορεί να επικαλεσθεί υπεράσπιση γενικά του δημοσίου συμφέροντος (με τελικούς κριτές τους συμπολίτες του στην εκκλησία) αλλά πρέπει να στοιχειοθετήσει ατομικό έννομο συμφέρον, δηλαδή πχ. τι βλάβη υπέστη ο ίδιος από τους ελέγχους κεφαλαίου. Έτσι είναι φανερό, πως σε συνδυασμό και με το άρθρο 86, η λογοδοσία στην σύγχρονη Ελλάδα είναι ανύπαρκτη, οπότε η βαθμολογία για αυτό το κριτήριο είναι μηδέν.

Αν λοιπόν η καλύτερη βαθμολογία είναι 4, (εκπλήρωση όλων των κριτηρίων) η Ελλάδα μετά βίας βαθμολογείται με λίγο πάνω από το ένα, και αυτό δείχνει το μεγάλο δημοκρατικό έλλειμμα. Το επιβεβαιώνουν, με άλλα κριτήρια, όλοι οι διεθνείς οργανισμοί, ινστιτούτα κλπ. πχ. το Economist Intelligent Unit κατατάσσει την Ελλάδα ως προς την δημοκρατικότητα στην θέση 44, χειρότερα από μερικές αφρικανικές χώρες όπως η Μποτσουάνα, και όχι ως πλήρη δημοκρατία. Ως προς τις οικονομικές ελευθερίες, η κατάσταση είναι ακόμα χειρότερη, με την Ελλάδα πχ. να κατατάσσεται στην 116η θέση μεταξύ 159 ανά τον κόσμο, με βάση την ετήσια έκθεση του Economic Freedom of the World, που

εκδίδεται από το Ινστιτούτο Fraser για το 2017. Από τα παραπάνω απορρέουν συγκεκριμένες προτάσεις αναθεώρησης του Συντάγματος, που θα παρουσιάσουμε σε επόμενο άρθρο.